

KORKUT ATA TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Uluslararası Dil, Edebiyat, Kültür, Tarih, Sanat ve Eğitim Araştırmaları Dergisi

ISSN: 2687-5675

Sayı/Issue 26 (Eylül/September 2026), s. 12-30

Geliş Tarihi-Received: 16.07.2026

Kabul Tarihi-Accepted: 28.09.2026

Araştırma Makalesi-Research Article

DOI: 10.5281/zenodo.22901146

Türkçedeki Atasözlerinin Sözel İletişim Bağlamında İncelenmesi

An Examination of Turkish Proverbs in the Context of Oral Communication

Nurşen YILDIRIM*

Öz

Türkçedeki atasözlerini sözel iletişim unsurları açısından incelemeyi amaçlayan bu çalışma, nitel araştırma yöntemiyle gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın veri setini Ömer Asım Aksoy'un "Atasözleri Sözlüğü" ve Metin Yurtbaşı'nın "Sınıflandırılmış Türk Atasözleri" adlı eserler oluşturmaktadır. Türkçedeki atasözlerinde sözlü iletişim kültürünün yerine ilişkin bir panorama oluşturma düşüncesiyle gerçekleştirilen bu çalışmada veri toplama aracı olarak belgesel tarama yöntemine başvurulmuştur. Elde edilen verilerin çözümlemelerinde ise içerik analizinden faydalanılmıştır. Araştırmanın veri toplama süreci sonucunda sözlü iletişim becerisiyle ilgili 398 atasözü tespit edilmiştir. Elde edilen atasözleri 11 tema ile 28 kategori altında sınıflanmıştır. Çalışmada elde edilen sonuçlardan hareketle, atasözlerinde en çok "tutarlı konuşmak" (%16), "söylemin gücünü fark etmek" (%15), "ölçülü konuşmak" (%12) temalarının vurgulandığı; bununla beraber kategoriler düzeyinde ise "yalan söylememek", "sözün etkisi", "yerinde ve zamanında konuşmak" kategorilerinin ön plana çıktığı tespit edilmiştir. Bu bağlamda araştırma en genel manasıyla, Türk kültüründe sözel iletişimin sadece yetkin bir konuşma becerisi olarak görülmediğini, bir beceriler bütünü olarak bireyin üstlenmesi gereken temel bir ahlaki sorumluluk alanı biçiminde konumlandırıldığını ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Atasözleri, iletişim, konuşma, dinleme.

Abstract

This study, which aims to examine Turkish proverbs from the perspective of elements of verbal communication, was conducted using qualitative research methods. The data set for the study consists of Ömer Asım Aksoy's *Dictionary of Proverbs* and Metin Yurtbaşı's *Classified Turkish Proverbs*. Conducted with the intention of creating a panorama of the role of oral communication culture in Turkish proverbs, this study employed the documentary review method as a data collection tool. Content analysis was utilized in the analysis of the obtained data. As a result of the data collection process, 398 proverbs related to oral communication skills were identified. The proverbs were classified under 11 themes and 28 categories. Based on the findings of the study, the themes most frequently emphasized in the proverbs were "speaking consistently" (16%), "recognizing the power of speech" (15%), and "speaking in moderation" (12%) were most frequently emphasized; meanwhile, at the category level, the categories "not lying," "the impact of words," and "speaking at the right time and place" stood out. In this context, the research demonstrates, in the broadest sense, that verbal communication in Turkish culture is not viewed merely as a competent speaking skill, but is positioned as a fundamental area of moral responsibility that the individual must assume as a set of skills.

Keywords: Proverbs, communication, speaking, listening.

* Dr. Öğr. Üyesi, Malatya Turgut Özal Üniversitesi, Sosyal ve Beşerî Bilimler Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, e-posta: nursen.aksoy.yildirim@gmail.com, ORCID:0000-0002-1977-9419.

Giriş

Dil, sosyal işleviyle insanlar arasında anlaşmayı, iletişimi sağlayan güçlü bir araçtır. Bu araç canlı bir varlık olması sebebiyle içerisinde bulunduğu kültürel, sosyal, tarihi tüm değişkenlerden etkilenmektedir. Dilin sahip olduğu sözcük hazinesi, söylemler, kalıp ifadeler ve kuralların zaman içerisinde gelişmesi, değişmesi kaçınılmazdır. Öyle ki dildeki bazı unsurlar kayba uğrarken bazı unsurlar ise yazılı/sözlü olarak dilden dile, nesilden nesile aktarılır. Toplumsal olarak ortak bir paydada bulunabilmek için bireylerin kendilerini ifade edecek iletileri kullanmak durumunda hissetmesiyle dil şekillenir. İnsanların deneyimlerini biriktirmeye ve aktarmaya başlamasıyla iletişim kurma eylemi kaçınılmaz olup bu yolda farklı yöntem, teknik ve araçlar gelişmeye başlamıştır. Bu iletişim eyleminin büyük bir kısmı konuşmayla yani sözlü iletişim biçiminde gerçekleşmektedir. Söz söyleme yetisine sahip olan her birey içinde yaşadığı toplumun dili aracılığıyla bu edimi gerçekleştirmektedir.

Alan yazınında yer alan verici ile alıcı arasında kanal vasıtasıyla gerçekleşen bir süreç (Köknal, 2013); fikir, bilgi ve duyguların akla gelebilecek her çeşit yöntemle yolla başkalarına aktarılması (Baltaş ve Baltaş, 2001); belirli araçlar veya ortamlar kullanılarak bilgi, düşünce ve tutumların (iletilerin) bireylerden bireylere karşılıklı olarak aktarılması (Aziz, 2010), mesajların anlaşılacak biçimde alınması ve gönderilmesi sanatı (Williams ve Eggland, 1991) gibi tanımlamalar iletişimin bir mesajın (ileti) farklı davranış şekilleri (kanal) aracılığıyla bir noktadan (kaynak), başka bir noktaya (alıcı) iletilmesi işlevini yerine getirdiğine dikkat çekmektedir.

Sözlü iletişim (verbal communication), duygu ve düşüncelerin sözcüklerle aktarıldığı eski ve en etkili yöntem olan (Aziz, 2010), genel olarak bakıldığında primer (birincil) iletişim türüdür (Tutar Yılmaz, 2013). Sözlü iletişim; bireyin duygu ve düşüncelerini ifade edebilmesi ve sosyal bir varlık olarak toplumda yer edinmesi için büyük öneme sahiptir. Bu iletişim ancak tarafların birbirlerini anlayabilecekleri bir anlaşmalar sistemi ile gerçekleştirilir ve aktarım için sembollere gereksinim vardır. Söz konusu semboller kelimeler, kelimelere yüklenen anlamlar ve gramer kurallarını içerir. İletişimin gerçekleşmesi için sürecin tarafları olan kaynak ve alıcının kullandıkları simgelerin ortak bir dil alanına ait olması sadece sözlü iletişim için değil, tüm iletişim biçimleri için önemli bir noktadır. Chandler ve Munday (2018) sözlü iletişimi İngilizce “oral communication” kavramının karşılığı olarak açıklar ve buna göre sözlü iletişim; vokal iletişim kavramını da içermekte ve “konuşma veya sözlü iletiler aracılığıyla gerçekleşen insan etkileşimi” olarak tanımlanmaktadır. Erdoğan’a (2011) göre sözlü iletişim, yalnızca gündelik ihtiyaçlara yönelik sosyalleşmeyi karşılamakla kalmaz, aynı zamanda toplumların hafızası olarak sözlü geleneğin nesilden nesile aktarılması, birlik ve beraberliğin sağlanması noktasında kilit rol oynar (Erdoğan, 2011).

Temel iletişim sürecinin işleyişi açısından bakıldığında iletişimi başlatan, mesajı gönderen taraf “kaynak”, iletişimin hedef kitlesi, sözlü iletişimin dinleyicisi “alıcı”, gönderilen sözlü mesajlar, bilgiler, duygu ve düşünceler “mesaj” ve gönderilen iletişim aracı, dil ise “kanal” yani “sözcük” olmaktadır (Aziz, 2010). Dinamik bir yapıya sahip olan iletişim süreci unsurları, sağlıklı ve etkili bir iletişimin gerçekleştirilmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Bu bakımdan etkili bir iletişim için her unsurun işlevinin çok iyi bilinmesi gerekmektedir. Etkili bir iletişim için mesajın kodlanmasında alıcının özelliklerine göre hareket edilmesi, gönderim için en uygun kanalların seçilmesi, mesajın iletiminde bağlamın dikkate alınması, etkili dönüt öğelerinin varlığı ve dikkati dağıtacak unsurların göz önünde tutulması önem arz etmektedir (Saran, 2013).

Atasözleri, bir milletin geçmiş inançları, bilgi birikimi, hayat tecrübesi, gelenek ve görenekleri çerçevesinde şekillenen ve aktararak günümüze kadar gelen bir sözlü kültür unsurudur. Alan yazında yer alan çoğu tanımlamanın karakteristik özelliğine bakılınca

genellikle geçmişten gelme, bir öğüt verme, kısa ve özlü olma, anonim olma gibi unsurlara vurgu yapıldığı görülür: “Uzun deneme ve gözlemlere dayanılarak söylenmiş ve halka mal olmuş, öğüt verici nitelikte söz, deme, mesel, sav, darbimesel.” (TDK, 2011, s. 180); “Atalar Sözü; ilk söyleyenlerini belirleyemediğimiz atasözleri hayat prensibi olacak fikir ve düşünceleri, din, ahlak, hukuk, iktisat, terbiye, gelenek, görenek ile tabiat olaylarından, teknikten vb. çıkacak kuralları somuttan soyuta giden bir yolla söz ve yazıyla nesilden nesile aktarılan hikmetli cümlelerdir.” (Güzel ve Torun, 2003, s.202); atasözleri bir milletin ecdadının uzun bir zaman dilimindeki tecrübelerinin sonucu oluşturdukları temel yargılarını genel-geçer kural olarak ilkeleştiren, toplum tarafından da benimsenerek gelenekselleştirilen kalıp sözlerdir (Oğuz, 2010); atasözleri, geniş halk kitlelerinin asırlar boyunca geçirdikleri yaşantılardan ve bunlara dayanan düşüncelerden doğmuşlardır. Atasözleri milletin ortak düşünce, inanış ve tutumunu ortaya koyarak bireylere yol gösterirler (Aksoy, 1995). Bu bağlamda atasözlerinin dil, kültür ve iletişim olgularının kesişim noktasında yer alan ve çeşitli konularda “geçerli” kabul edilen düşünce ve davranış kalıplarını özetleyen toplumsal ürünler olduğu ifade edilebilir. Duman’a (2012) göre atasözleri ait olduğu toplumun zihin yapısını, estetik anlayışını, iletişimsel ve davranışsal değerlerini kısacası toplumun bu konularda genel duyuş ve düşünüş biçimini yansıtır. Bu nedenledir ki sadece atasözleri üzerinden bile milletlerin sosyokültürel yapısına yönelik tespit ve tahminlerde bulunmak mümkündür.

Atasözleri, genel manada bir milletin kültürel dokusuna, düşünce yapısına ve davranışsal kodlarına ilişkin veriler elde edebilmek ve bunları anlamlandırmak açısından zengin bir içeriğe sahiptir. Bu bakımdan atasözlerinde bir toplumun genel anlamda iletişime ve iletişim edimlerine yönelik yaklaşımını yansıtan gönderimlerin bulunduğu söylenebilir. Bir milletin iletişimsel açıdan genel yapısını ortaya çıkarabilmek için o toplumun sözlü folklor ürünü olan atasözlerinin incelenmesi bir gereklilik olarak kendini göstermektedir.

Alan yazınında atasözlerini farklı perspektiflerden ele alan birçok çalışma olduğu görülmektedir. Bunlardan bazıları atasözlerini temel dil becerileri ve dil eğitimi açısından ele alır (Akgöl, 2019; Baş, 2002; Killioğlu Alakuş ve Temizkan, 2024; Onan, 2011), bazı çalışmalarda atasözleri iletişim olgusu ekseninde değerlendirilir (Bekiroğlu, 2014; Gönen, 2015), bazı çalışmalar atasözlerini eğitici değerler bağlamında ele almıştır (Bulut, 2011; Gereken, 2018; Kalaça, 2013), bazı çalışmalar Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde atasözü kullanımının etkisine değinmiştir (Akpınar, 2010; Öztürk, 2015), bazı çalışmalarda ise atasözlerini öğretmede kullanılacak yöntemlere değinilmiştir (İmre, 2024; Özçelik, 2024; Sarıoğlu, 2022; Tekin, 2019;), bazı çalışmalarda atasözlerinin ders kitaplarında bulunma durumu incelenmiştir (Çetin, 2023; Karakurt, 2023), bazı çalışmalar yabancı dillerdeki atasözlerinin öğretimi konusunu (Can, 2011; Güneren, 2013; Yıldırım, 2023), bazı çalışmalar atasözlerinin yapısal özelliklerini (Özkan, 2011; Tuğluk, 2018), bazı çalışmalar ise atasözlerinin içerik özelliklerini (Beğenmez, 2013; Dursun, 2025; Tergip, 2014) ele almıştır.

Bu çalışmada atasözleri sözlü iletişim unsurlarını içerme bakımından ele alınmıştır. Sözlü iletişimin kanal, kaynak, alıcı, mesaj, dönüt gibi unsurlarına atıfta bulunan tüm atasözleri çalışma kapsamına dâhil edilmiştir. Atasözlerinin bir sözlü iletişim döngüsü dâhilindeki konuşma, iletişim, etkileşim, söz söyleme, dinleme, anlama konularına açık veya örtük olarak gönderme yapma durumları incelenmiştir. Sözlü iletişim unsurlarına vurgu yapan atasözlerini tespit etmek ve bunları kategorize etmek; böylece atasözlerinin sunduğu zengin iletişimsel kodların farkındalığını artırmak ve onların toplumsal pratiklere entegrasyonuna zemin hazırlamak amaçlanmıştır. Bunun için sözlü iletişim bütüncül bir perspektifle değerlendirilmiş, sadece konuşma veya sadece anlama olarak ele alınmamıştır. Atasözlerinin anlama ve anlatma becerilerinin kesişim

noktasında bulunmasından hareket edilmiştir. Bir başka deyişle atasözleri hem bir anlatma becerisi olan konuşma hem de bir anlama becerisi olan dinleme açısından önemsenmiştir. Bunun yanında iletişim olgusunun temel öğeleri olarak söz, dil, üslup (kanal); mesaj (ileti); hedef kitle (alıcı), geribildirim (dönüt) gibi diğer bazı unsurlar da gözetilmiştir. Ayrıca, çok kapsamlı bir inceleme yapılarak iki ana kaynağın esas alınması ve toplamda 12675 atasözünün incelenmiş olması da çalışmanın kapsamı açısından önem arz etmektedir. Atasözleri, Türkçe öğretiminde, dil bilgisi öğretiminde, sosyal dil kullanımı gibi birçok alanda öğretimsel kaynak olarak kullanılan ve kültürel zenginliği oldukça derin olan sözlü kültür unsurlarıdır. Bu çalışmanın atasözlerini sözel iletişim ana ekseninde, tematik ve kategorik olarak ele alması atasözlerinin dil öğretimine entegrasyonu açısından büyük önem taşımaktadır. Çalışma kapsamında ortaya koyulan sınıflandırma sözel iletişim unsurlarını geçmişten günümüze ulaşanengin bilgi birikimi ve ortak yaşantıların yansması olan atasözleriyle eşleştirmesi bakımından işlevsel bir yapı sunmaktadır. Böylelikle bu çalışma ile atasözlerindeki iletişim, konuşma, etkileşim bağlamındaki kültürel kodlar kapsamlı ve net bir biçimde ortaya konulmaktadır.

Türkçedeki atasözlerini sözlü iletişime değinme bağlamında ele alan bu makalenin ana problem cümlesi şudur: “Türkçedeki atasözleri sözlü iletişime değinme bakımından ne durumdadır?”

Bu ana problem cümlesi çerçevesinde şekillenen alt problem cümleleri ise şöyledir:

1. Türkçede sözlü iletişime ilişkin hangi atasözleri vardır?
2. Sözlü iletişime değinen atasözleri hangi kategoriler altında sınıflanabilir?

1. Yöntem

Bu bölümde araştırmanın deseni, yayın etiği, çalışma materyali, verilerin toplanması ve verilerin çözümlemesi, geçerlik ve güvenirlik başlıkları yer almaktadır.

1.1. Araştırmanın Modeli

Atasözlerini sözlü iletişim açısından incelemeyi amaçlayan bu çalışma nitel araştırma yöntemiyle gerçekleştirilmiştir. Nitel araştırmalarda konu hakkında geniş ve derinlemesine bilgi elde edilmeye çalışılmaktadır (Büyüköztürk ve diğerleri, 2016). Bunun için mevcut olan durum betimlenip atasözleri sözlü iletişim unsurlarına değinme açısından incelendiğinden nitel araştırma yöntemine başvurulmuştur. Gözlem, görüşme, doküman analizi gibi veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı nitel araştırma, algıların doğal ortamda bütüncül olarak ortaya konmasını sağlamaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2016).

Türkçedeki atasözlerinin iletişim yaklaşımı bakımından hangi unsurları öncelediğini belirlemek amacıyla doküman incelemesi tekniği kullanılmıştır. Bu teknik, ortaya konulması amaçlanan olgu veya olaylara ilişkin bilgi içeren yazılı materyallerin incelenmesini kapsamaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2016).

1.2. Yayın Etiği

Bu çalışma Araştırma ve Yayın Etiğine uygun olarak yapılmıştır. Çalışmanın veri setini Ömer Asım Aksoy'un Atasözleri Sözlüğü (2015) ve Metin Yurtbaşı'nın Sınıflandırılmış Türk Atasözleri (2016) oluşturduğu için etik kurul onayı gerekmemiştir.

1.3. Çalışma Materyali

Türkçenin temel dil becerilerinden biri olan sözlü iletişim becerisinin atasözlerinde yer alma durumunu belirlemeyi amaçlayan bu çalışmada örneklem olarak Ömer Asım

Aksoy tarafından 2015 yılında baskısı yapılan “Atasözleri Sözlüğü” ve Metin Yurtbaşı tarafından 1996 yılında yapılan “Sınıflandırılmış Türk Atasözleri” kullanılmıştır.

1.4. Verilerin Toplanması ve Çözümlemesi

Çalışmada veri toplamak için “belgesel tarama” yöntemine başvurulmuştur. Mevcut dokümanları analiz ederek veri toplamaya dayanan bu yöntemde; taranan materyaller geçmişteki olgulardan izler taşıyan resim, film, ses ve resim kayıtlı bantlar, araç-gereç vb. kalıntılarla; olgular hakkında, sonradan kaleme alınmış veya çizilmiş her türlü rapor, kitap, ansiklopedi, resmi ve özel yazı, tutanak, anı vb. olabilmektedir. Başka bir deyişle, incelenen olguyu yansıtan ve hatta onunla bütünleşen belgeler, kalıntılar bu kategoride yer almaktadır (Karasar, 2013). Bu araştırma için iki adet basılı sözlük üzerinden belgesel tarama işlemi gerçekleştirilmiştir.

Türkçedeki atasözleri üzerinde sözel iletişim unsurlarına ilişkin bir panorama oluşturma düşüncesiyle gerçekleştirilen çalışmanın veri çözümlemelerinde ağırlıklı olarak içerik analizinden faydalanılmıştır. İçerik analizi, belirli kurallara bağlı kodlamalarla metnin daha küçük kategorilerle özetlendiği sistematik bir tekniktir (Büyüköztürk ve diğerleri, 2016).

Araştırma kapsamında ele alınan atasözlerinin fazlalığı nedeniyle araştırma kapsamında yapılan tespitleri daha anlamlı kılmak ve analizlerin doğruluğunu sağlamak için sözlü iletişim süreci unsurlarının örneklem grubunda yer alan atasözleri ile ilişkilendirilmesi yoluna gidilmiştir. Atasözleri analizi yedi aşamalı olarak gerçekleştirilmiştir. Çalışmada içerik analizi tekniğinin ilkeleri ve aşamaları dikkate alınarak verilerin analizinde şu hususlara dikkat edilmiştir:

1. *Atasözleri Sözlüğü*’nde (Ömer Asım Aksoy) yer alan 2675 atasözü incelenmiş ve bunlardan 122’si sözlü iletişimle ilişkili bulunmuştur.

2. *Sınıflandırılmış Türk Atasözleri*’nde (Metin Yurtbaşı) yer alan 10000 atasözü incelenmiş ve bunların 368’i sözlü iletişimle ilişkili bulunmuştur.

3. İki farklı veri setinde yer alan ve sözlü iletişime ilişkin olduğu düşünülen atasözleri birbiriyle karşılaştırılmış ve aynı olanlar ayıklanarak bunlardan sadece biri çalışmanın verilerine dâhil edilmiştir. Böylece her iki sözlükte de ortak olarak yer aldığı tespit edilen 92 atasözü bir kez yazılarak tek bir çalışma listesi halinde iki veri seti birleştirilmiştir. Yapılan bu işlemin ardından iki farklı sözlükten derlenmiş olan ve sözlü iletişime ilişkin toplam 398 atasözü tespit edilmiştir.

4. Sözlü iletişim becerisiyle ilgili tespit edilen atasözlerinin bazıları açıkça konuşmaya ilişkin kavramlar ve iletiler içerdiği için doğrudan tespit edilmiştir. Örneğin içerisinde “demek, söylemek, konuşmak, laf, söz, dil gibi sözlü iletişimle ilgili kavramları içeren atasözleri rahatça belirlenmiştir. Bunların dışında atasözlerinin sözlü iletişime yönelik farklı kavram ve iletiler içermesine de dikkat edilmiştir. Doğrudan sözlü iletişimle ilişkili görünmeyen ancak sözün (mesajın) değerine, konuşmacının (kaynağın) niteliğine, dinleyicinin (alıcının) kavrama becerisine, iletişimde yanlış anlaşılmaya, iletişim biçimine (kanalına) yönelik doğrudan veya dolaylı göndermeler içeren atasözleri de kapsama dâhil edilmiştir.

5. Sözlü iletişim unsurlarıyla ilişkili olduğu belirlenen atasözleri listelenerek her atasözünün içeriğine yönelik kodlar/kategoriler yazılmıştır.

6. Aynı kategorideki atasözleri bir araya getirilerek aynı başlık altında toplanmıştır.

7. Aynı kategorideki her bir atasözü için bu defa temalar belirlenmiş ve bunlar da yine aynı kategori içerisinde temaya göre tekrar sınıflanmıştır.

8. Kategori ve tema belirleme sürecinin ardından atasözleri tablolaştırılmış ve yorumlanmıştır.

1.5. Geçerlik ve Güvenirlik

Nitel araştırmalarda, veri yorumlarının tutarlı ve şeffaf olmasını sağlayan kayıtların tutulması, araştırmada yanlılığı azaltmak için diğer araştırmacılarla etkileşim kurulması, veri toplama ve analizi sürecinde yeterli derinliği sağlamak için yöntemin sürekli eleştirel bir şekilde değerlendirilmesi, üçgenlemeye başvurulması gibi stratejiler bulunmaktadır (Noble & Smith, 2015). Bu stratejiler nitel araştırmaların ve bu araştırmalarda elde edilen bulguların gerçekliğiyle tutarlılığını sağlamaktadır. Temaların tutarlı biçimde doğrulanmasını sağlamak için kullanılan üçgenleme tek bakış açılı yorumlardan meydana gelebilecek şüphelerin giderilmesinde önemli adımları içermektedir (Creswell, 2007). Bu bağlamda bu çalışmada analizci üçgenlemesine başvurulmuştur. Sözlü iletişimle ilgili atasözleri bir liste olarak çıkarıldıktan sonra çalışmanın veri analizi sürecinde kod belirleme aşamasında uzman görüşünden yararlanılmıştır. Öncelikle araştırmacı tarafından iki farklı sözlüğün taranmasıyla elde edilen sözlü iletişimle ilgili atasözleri listesi kategorilerin belirlenmesi amacıyla üç farklı Türkçe Eğitimi uzmanının görüşüne sunulmuştur. Çalışma materyalinin çok hacimli olduğu düşünüldüğünden söz konusu havuzdan rastgele seçilen 30 atasözü uzmanlara gönderilmiş ve bunlardan her birine bir kod yazmaları istenmiştir. Uzmanlardan gelen tespitlere göre en sık yazılan kategori isimleri belirlenmiş ve böylece muhtemel kodlar ortaya çıkarılmıştır. Araştırmacı kodları belirlemeyi çalışmanın tüm atasözleri için bu bağlamda yürütmüştür böylece atasözü-kategori eşleştirmelerinde daha kaliteli ve doğru bir tespit amaçlanmıştır.

2. Bulgular

Bu bölümde araştırmada elde edilen bulgular yer almaktadır. Araştırma kapsamında yapılan analiz neticesinde sözlü iletişimle ilgili atasözlerinin 11 tema kapsamında 28 farklı kategoride sınıflanması uygun görülmüştür. Bu temalara ilişkin kategoriler ve ilgili atasözleri tablolar halinde sunulmuştur. Bu açıdan yapılan sınıflandırma, Türkçedeki atasözlerinin sözel iletişimle ilişkili olma durumuna göre tematik olarak çözümlenmesine dayanmaktadır. Atasözleri oldukça geniş bir yelpazede ele alınmış ve iletişimsel işlevlerine göre anlamlı temalara ayrılmıştır. Alt kategoriler ise atasözünün derin yapısındaki içeriği dikkate alınarak iletişimin niceliğine (çok konuşmamak/az konuşmak vb.), niteliğine (gerçekçi konuşmak, yapıcı konuşmak vb.), bağlamsal boyutuna (yerinde konuşmak, zamanında konuşmak vb.) veya etkileşimsel boyutuna (yansıtma, karşılıklılık vb.) değişiyor olması bakımından öne çıkan eksenler dikkate alınarak oluşturulmuştur.

Sözel iletişimle ilgili atasözlerinin toplandığı temalar ve bu temalara ait frekans ve yüzde değerleri Şekil 1’de gösterilmiştir.

Şekil 1. Temalara ilişkin sayısal veriler

Şekil 1'e göre atasözlerinin analiz edilmesiyle sözel iletişimle ilgili on bir farklı temanın ortaya çıktığı görülmektedir. Bu temalardan "Tutarlı Konuşmak"ta 64 (%16), "Söylemin Gücü"nde 57(%15), "Ölçülü Konuşmak"ta 49(%12), "İletişim Etiği"nde 45(%11), "Söz- Eylem İlişkisi"nde 37(%9), "Etkileşim"de 32(%8), "İletişimde Dinleyicinin Rolü"nde 28(8), "Bağlama Uygun Konuşmak"ta 28(%7), "İletişime Açık Olmak" 24(%6), "Konuşma Üslubu"nda 23(%6), "İletişim Engelleri"de ise 11(%3) atasözünün yer aldığı görülmektedir. Buna göre Türkçedeki atasözlerinde sözel iletişim bağlamında en çok "tutarlı konuşma", "kelimelerin etkisi" ve "konuşmada ölçülü olmak gerektiği" vurgulanmıştır.

Araştırmanın "Tutarlı Konuşma" temasında yer alan kategorilere ve bu kategoriler altında belirlenen atasözlerine yönelik bulgulara Tablo 1'de yer verilmiştir.

Tablo 1. Tutarlı Konuşma Temasında Yer Alan Kategoriler ve Atasözleri

Tema	Kategori	Atasözü
Tutarlı Konuşmak	Yalan Söylememek	"Allah bir, söz bir; Ardıcın közü olmaz, yalancının sözü olmaz; Arife günü yalan söyleyenin bayram günü yüzü kara olur; Atma Recep, din kardeşiyiz; Ay doğar gediğinden, insan utansın dediğinden; "Cehenneme gidiyorum" diyen gelmiş de "Şimdi gelirim" diyen gelmemiş; Çamun közü olmaz, yalancının sözü olmaz; Çarşamba yalan diyenin perşembe yüzü kara çıkar; Doğru söyleyene ölüm yoktur; Doğru söyleyeni dokuz köyden kovarlar; Doğru söyleyenin başı kel olur; Doğru söyleyenin bir ayağı üzengide gerek; Doğru söyleyenin tepesi delik olur; Doğru söz katarından belli olur; Doğru söz yemin istemez; Doğru söze akan sular durur; Doğru söze can kurban; Doğru söze ne denir; Eğri oturalım, doğru konuşalım; "Falan yerde altın var" derler varsan bakır bile yok; Filan yerde kazan var diyorlar; (oraya) varsan, bakraç da bulunmaz; Geçen sene bir yalan söylemiş, bu sene kendi inanmış; Hak söze mecnun dahi razı olur; Mürai dosttan, doğru sözlü düşman yeğdir; Mürai sözüne kanma; Perşembe günü yalan söyleyenin cuma günü yüzü kara çıkar; Ramazanda yalan söyleyenin bayram günü yüzü kara olur; Uzunçarşı'nın alt tarafında bir yalan söylemiş, yukarısına çıkmış kendi inanmış; Yalan ile iman bir yerde durmaz; Yalan kötülüklerin anasıdır; Yalan söylemeli ama kubbesiz bırakmamalı; Yalan söylemeyince laf üremez, haram katmadıkça mal üremez; Yalan söyleyen unutkan olmamalı; Yalan söyleyene yüz karası olur; Yalan var ki gerçekten yeğdir; Yalan yanıltır ki yılan yanıltır; Yalancı kim? işittiğini söyleyen; Yalancı topaldan kolay yutulur; Yalancını evi yanımsı, kimse inanmamış; Yalancını ipi ile kuyuya inen kuyu

	dibinde kalır; Yalancını şahidi yanında olur; Yalancını yalanı tükenmez; Yalancını zihni sabit gerek; Yalancının gemisi yürümez; Yalancının mumu yatsiya kadar yanar; Yalancının şahadeti tutulmaz; Yalancıyı evine kadar kovalamalı; Yalancıyı kaçtığı yere kadar kovalarlar; Yalanı dinlemek yalan söylemekten güçtür; Yalanı oranla söyle; Yalanın dibi deliktir; Yalanın kemiği yok ki boğazına batsın.”
Sözünde durmak	“Adam odur ki sözünden/ikrarından dönmeye; Adam sözünde durmamış da söz adamda durmuş; Er olan sözünde durur; Er sözü bir, eyer bağı üç; Kişinin sözü, özü bir olmalı; Sözünün eri ol; Söz ağızdan çıkar; Söz verme, verdinse dönme; Söz vermek kolay, iş onu tutmakta; Söz vermekle iş bitmez; Verilen söz geri alınmaz; Yiğidin sözü, demirin kertiği.”

Tablo 1’de görüldüğü gibi “Tutarlı Konuşma” temasında iki kategoriye yer verilmiştir. Bu kategorilerden “Yalan Söylememek”te 52, “Sözünde Durmak”ta 12 atasözü tespit edilmiş, böylece bu temada toplam 64 atasözü ortaya çıkmıştır. Çizelgedeki atasözlerinin daha çok dürüstlük, güvenilirlik, sözünü tutma gibi temel ahlaki ilkeleri vurguladığı görülmektedir. Bu bağlamda çalışma kapsamında ele alınan atasözlerinde en çok yer alan konunun ahlaki dil kullanımıdır. Yalan söylememek kategorisindeki neredeyse tüm atasözleri yalanların mutlaka ortaya çıkacağını ve yalan söylenen kişinin bundan zarar göreceğini anlatmaktadır. Yalnızca “Yalan söylemeli ama kubbesiz bırakmamalı” atasözü yalanı olağanlaştıran bir söylem taşımaktadır. “Sözünde durmak” kapsamındaki atasözleri ise şartlar nasıl olursa olsun verilen sözün yerine getirilmesi gerektiğini anlatmaktadır.

Araştırmanın “Söylemin Gücü” temasında yer alan kategorilere ve bu kategoriler altında belirlenen atasözlerine yönelik bulgulara Tablo 2’de yer verilmiştir.

Tablo 2. Söylemin Gücü Temasında Yer Alan Kategoriler ve Atasözleri

Tema	Kategori	Atasözü
Söylemin Gücü	Sözün etkisi	“Acı/Kötü söz insanı/adamı dininden çıkarır/tatlı söz yalanı deliğinden/ininden çıkarır; Ananın dediği dağa taş, gelinin dediği gele başa; Bıçak yarası geçer, dil yarası geçmez; Bir adama kırk gün deli dersin deli olur; Bir adama kırk gün ne dersin o olur; Bir felaket, bin öğütten daha çok eğitici olur; Bir söz bin büyüye bedeldir; Bir söz söyler ki dirhemini yiyen köpek kudurur; Bir söz yola getirir, bir söz yoldan çıkarır; Cömert derler maldan ederler, yiğit derler candan ederler; Çok söyleme arsız edersin, aç bırakma hırsız edersin; Dil ile düğümlenen dişle çözülmez; Dil kılıçtan çabuk öldürür; Dil kılıçtan keskindir; Dil yarası unutulmaz; Dil yüreğin açığını söyler; Dile gelen ele gelir; Dili belasıdır bülbülün kafes; Dilim, bana giydirir kilim; Dilin cirmi küçük, cürmü büyük; Dilin kemiği yok, ama kemiği kırar; Dilin kemiği yok, bildiğini söyler; Dilin kemiği yok, nereye çevirirsen oraya döner; Doğru söz acıdır; Doğru söz çok kişiye batar; El yarası onulur, dil yarası onulmaz; Gider kılıç yarası. Gitmez dil yarası; Hak söz acı gelir; Hak söz ağıdan acıdır; Haklı söz haksız Bağdat’tan çevirir; Herkesin çektiği kendi dili belasıdır; Kadı anlatışa göre verir./Anlatışa göre verirler fetvayı; Kurt uluya uluya başına bela getirir; Söz var ara bozar, söz var ara düzer; Söz var dağa çıkarır, söz var dağdan indirir; Söz var, iş bitirir; söz var, baş yitirir; Yiğidi kılıç değil, kötü söz öldürür.”
	Değerli söz söyleme	“Adam olana bir söz yeter; Baş dille tartılır; Dil adamı beyan eder; Dilenci ekmek parçalarını alim söz parçalarını toplar; Doğru söz acıdır; İyi nasihat verilir, ama iyi edep verilmez; Sakalım yok ki sözüm dinlensin; Sohbeta sonra varan değerli olur; Sorma kişinin aslını, sohbetinden bellidir; Söz imzadan

	muteberdir; Söz namustur; Ulu sözü dinelmeyen uluyakalır.”
Tatlı dil	“Buğday ekmeğin yoksa buğday dilin de mi yok?; Dil var bal getirir, dil var bela; Güzel söz demir kapıyı açar; Tatlı dil çok adam aldatır; Tatlı dil, güler yüz düşmanın kolunu büker; Tatlı söz can azığı, acı söz baş kazığı; Tatlı ye, tatlı söyle.”

Tablo 2’de görüldüğü gibi “Söylemin Gücü” temasında üç kategoriye yer verilmiştir. Bu kategorilerden “Sözün Etkisi”nde 38, “Değerli Söz Söylemek”te 12, “Tatlı Dil” kategorisinde ise 7 atasözü tespit edilmiş, böylece bu temada toplam 57 atasözü yer almıştır. Kelimelerin, söylemlerin insan psikolojisi üzerindeki atasözlerinde çoğu zaman benzetme veya karşılaştırmalarla ifade edilmiştir. Öyle ki; Dil kılıçtan çabuk öldürür; Dil kılıçtan keskindir; Yiğidi kılıç değil, kötü söz öldürür gibi bazı atasözlerinde söylem güç bakımından kılıç ile karşılaştırılmış ve kelimeler daha keskin, daha etkili olarak ön plana çıkarılmıştır. Bunların yanı sıra tatlı dil ve değerli söz söyleme de Türk kültürünün çok köklü öğretilerinden olarak birçok atasözünde dile getirilmiştir.

Araştırmanın “Ölçülü Konuşmak” temasında yer alan kategorilere ve bu kategoriler altında belirlenen atasözlerine yönelik bulgulara Tablo 3’te yer verilmiştir.

Tablo 3. Ölçülü Konuşmak Temasında Yer Alan Kategoriler ve Atasözleri

Tema	Kategori	Atasözü
Ölçülü Konuşmak	Çok konuşmamak	“Az söyle öz söyle, iki dinle bir söyle; Az söyle, çok dinle; Az söyleyen çok rahat eder; Az söz çoğa varır; Bir söyle iki işit; Borçlunun dili kısa gerek; Bülbülün çektiği dil belasıdır; Çok havlayan köpek ısırılmaz; Çok mal haramsız, çok laf yalansız olmaz; Çok söyleme, ağzın büyük olur; Çok söyleyen çok yanılır; Çok söyleyenin kalbi sağ olmaz; Çok dinleyip az söylemek gerek; Çok konuşanda var bir yalan, çok zengininde var bir haram; Çok söz hamamda yaraşır; Çok söz ozanda yaraşır; “Her şeyi bilirim” diyen hiç bir şeyi bilmez; İddialı öten horozun kanadı tez kırılır; İtin uluyan uğursuz olur; Kadının zoru diline kuvvet; Lakırdının kısısı, sözün temsili; Övünge adam en sonra önüne bakar; Teşbihte (temsilde) hata olmaz; Yemeğin azından sözün çoğundan Allah ırak etsin.”
	Gereksiz konuşmamak	“Beş para ver konuşsun, on para ver sussun; Boş başak dik durur; Boş fıçı çok langırdar; Boşboğaz insan zarfsız mektuba benzer; Boşboğazı cehenneme atmışlar, “odun az” diye bağırır; Çok lakırtı baş ağrıtır; Kör köre “kör” demese körün de bağı çatlar; Leyleğin ömrü laklaka ile geçer; Lakırdı bilmeyen hödükler, sönmüş ateşi körükler; Tilkinin yüz masalı varmış, doksan dokuzu tavuk üstüne; Zırva tevil götürmez.”
	Düşünerek konuşmak	“Akıllı sözünü akılsıza söyler; Akıllı söylemeden düşünür, akılsız düşünmeden söyler; Akıllı sözünü delillerle, deli yeminlerle; Bilen söylemez, söyleyen bilmez; Deli sözü kaleme gelmez; Deliden al us haberi; Delinin diline perhiz yoktur; Delinin sözü, sarhoşun gözü; Delinin yüreği ağzında, akıllının dili yüreğindedir; Önce düşün sonra söyle; Sözünü bil, pişir; ağzını der, devşir.”
	Sessiz kalmak	“Balık “Çok konuşurum, ama ağzım su dolu” demiş; Laf kıtlığında asmalar budayayım; Yanşağın belini sağır büker.”

Tablo 3’te görüldüğü gibi “Ölçülü Konuşmak” temasında dört kategori bulunmaktadır. Bu kategorilerden “Çok Konuşmamak” gerektiğini vurgulayan 24, “Gereksiz Konuşmamak” gerektiğini vurgulayan 11, “Düşünerek Konuşmak” gerektiğini vurgulayan 11, “Sessiz Kalmak” gerektiğini vurgulayan 3 atasözü belirlenmiştir. Böylece

bu temaya toplam 49 atasözü dâhil edilmiştir. Konuşmanın niceliksel olarak nasıl olması gerektiğini anlatan birçok atasözü bulunmaktadır. Çizelgedeki atasözleri geniş bu perspektifle incelendiğinde genellikle az ve öz konuşmak vurgusu yapıldığı görülmektedir. Hatta kimi zaman susmak dahi iletişimin işlevsel bir parçası olarak görülmüştür. Ayrıca atasözlerinde konuşma- dinleme dengesi de önemsenmiştir: Az söyle öz söyle, iki dinle bir söyle. Bu bağlamda atasözlerinin iletişimde öz disiplin ve söz ekonomisine dikkat çektiği, konuşmanın niceliği ile ilgili olarak ölçü ve denge vurgusu yapıldığı söylenebilir.

“İletişim Etiği” temasında yer alan kategorilere ve bu kategoriler altında belirlenen atasözlerine yönelik bulgulara Tablo 4’te sunulmuştur.

Tablo 4. İletişim Etiği Temasında Yer Alan Kategoriler ve Atasözleri

Tema	Kategori	Atasözü
İletişim Etiği	Her şeyin duyulması	“Bir ağızdan çıkan bin ağıza (dile) yayılır; Çocuktan al haberi; Duvarda fare var, farenin kulağı var; öyleyse duvarın kulağı var; Duvarın kulağı var, gözünü de unutma; El ariftir, tez duyar; Elin ağzı torba değil ki çekip büzesin; Haberi deliyle çocuktan al; İki dişin arasından çıkan, dünyaya yayılır; İki dudak arasından çıkan iki günde dünyaya yayılır; Kara haber tez duyulur; Kimsenin ayıbını söyleme, yerin kulağı var; Laf torbaya girmez; Otuz iki dişten çıkan otuz iki mahalleye yayılır; Sağır sultan bile duydu; Selin ağzı tutulur, elin ağzı tutulmaz; Söz ağızdan çıkınca bin dile yayılır; Usul söyle, dam duyar; damdan da eller duyar; Yerin kulağı var, her sözü işitir.”
	Sırrını açmamak	“Açma sırrını/Sırrını açma dostuna, dostunun dostu vardır o da söyler dostuna; Her gördüğünü dost sanıp gizli sırrını söyleme; Her sözü söyleme, yerin kulağı var; Kan kus, “kızılçık şerbeti içtim” de; Kapa kapını, öv komşunu; Kurt kuş var, sus; Ser verip sır vermemeli; Sırdaş aramak sırrı yaymak içindir; Sırrını dostuna, dostunu düşmanına açma; Sırrını düşmanın bilmesin dersen dosta dahi açma; Sırrını verme sırdaşına, darılır bir gün kakar başına.”
	Sır tutmak	“Ağızdaki baklayı çıkartma; Bir “görmedim” demek, bin kaza savar; Her bilinen söylenmez; Her doğruyu söylemek iyi değildir; Kapalı ağıza sinek kaçmaz; Kol kırılır yen içinde, baş kırılır börk içinde; Neler geldi neler geçti felekten, duyulmadı, deve geçti elekten; Ortaya düşen sır, bir daha saklanmaz; Pehlivan okçu / Pehlivan olan bir sırrı vermez.”
	Dedikodu yapmamak	“Arkadan atılan taş topuğa değer; Dedikodu, bir köy batırır; Elin ayıbını sana söyleyen elinkini de sana söyler; Fısıltı ev yıkar; Gıybet haramdır; Sana laf getiren senden laf götürür.”

Tablo 4’te görüldüğü gibi “İletişim Etiği” temasında dört farklı kategori bulunmaktadır. Bu kategorilerden “Her Şeyin Duyulması” ile ilgili 18, “Sırrını Açmamak” ile ilgili 11, “Sır Tutmak” ile ilgili 9 ve “Dedikodu Yapmamak” ile ilgili 7 olmak üzere toplam 45 atasözü yer almıştır. Bu tema içerisinde bulunan sır tutmak, dedikodu yapmamak, sırrını herkesle paylaşmamak gibi edimler kültürel olarak da değerlidir. Türkçe atasözlerinde, sosyal birer aktör olan bireylerin iletişim döngüsünde etik ilkelere uygun davranması öğütlenmiştir. En yakın görülen kişilerin bile sırları başkalarına aktarabileceği şöyle ifade edilmiştir: “Açma sırrını dostuna, dostunun dostu vardır o da

söyler dostuna". Bunun yanı sıra her yaşanan, her duyulan şeyin anlatılmaması, sırlı olmak gerektiği "Kol kırılır yen içinde, baş kırılır börk içinde" atasözü ile dile getirilmiştir. Ayrıca atasözlerinde insanların her şeyi duyup söylemesinin mümkün olduğu hatta cansız varlıkların dahi bu işitme- aktarma döngüsünün bir parçası olabileceği ironik bir dille ifade edilmiştir: "Duvarın kulağı var, gözünü de unutma."

Araştırmanın "Söz- Eylem İlişkisi" temasında yer alan kategorilere ve bu kategoriler altında belirlenen atasözlerine yönelik bulgulara Tablo 5'te yer verilmiştir.

Tablo 5. Söz- Eylem İlişkisi Temasında Yer Alan Kategoriler ve Atasözleri

Tema	Kategori	Atasözü
Söz - Eylem İlişkisi	Sözün davranışa yansımaları	"'Ateş' demekle ağız yanmaz; Atıp tutar, ama elinden bir şey gelmez; Bal bal" demekle ağız tatlanmaz/tatlı olmaz; Boş lakırdı karın doyurmaz; Dervişin fikri neyse zikri de odur; Dilden gelen elden gelse her fukara padişah olur; Elinden gelmezse bari dilinden gelsin; Gavur diyerek öldürür, şehit diyerek namaz kılar; Isıramayacaksan dişini gösterme; İşin bitinceye kadar "Gel gel dayı", işin bittikten sonra "Git git dayı"; Köprüyü geçinceye kadar ayıya "dayı" derler; Kuru laf karın doyurmaz; Lafla borç ödenmez; Lafla duvar örülmez; Lafla iş bitmez; Lafla peynir gemisi yürümez; Lafla pilav pişerse deniz/dağ kadar yağ benden; Pazarda herkes ambarındaki unu kadar konuşur; Söylemesi kolay, yapması güçtür; Söz avratlarındır, iş erkeklerin; Söz ne kadar ucuz ise iş o kadar pahalıdır.
	Duygu durumu-konuşma ilişkisi	Acıkan ne olsa yer, acıyan ne olsa söyler; Acıkan ne yemez, acıyan ne demez; Aç at kişner, aşık sesler; Dert ağlatır, aşk söyletir; Dertli söyleğen olur, aşık dinleğen olur; Dil yüreğin kepçesidir; Gel demek kolay ama git demek güçtür; Herkes kendi derdini söyler; İnsan gönlünün artığını söyler; Kasavetsiz ağız anahtarsız açılır; Koyununu kurda kaptıran çobanın ağzını bıçak açmaz."
	Peşin hükümlü olmamak	"Atım tepmez, itim kapmaz deme; "Buğdayım var" deme ambara girmeyince, "oğlum var" deme yoksulluğa düşmeyince; Büyük söyleme başına gelir; Büyük ye büyük söyleme; Eri söylet, oku fırlat."

Tablo 5'te görüldüğü gibi "Söz- Eylem İlişkisi" temasında üç kategoriye yer verilmiştir. Bu kategorilerden "Sözün Davranışa Yansımaları"na değinen 21, "Duygu Durumu- Konuşma İlişkisi"ne değinen 11, "Peşin Hükümlü Olmamak" konusuna değinen 5 atasözü tespit edilmiş, böylece bu temaya toplam 37 atasözü dâhil edilmiştir. Bu temadaki atasözlerinin ortak noktası dil- duygu bağı ve söz-iş birlikteliğini ortaya koyuyor olmalarıdır. Davranışa yansımayan sözlerin değersiz olduğu ise şöyle ifade edilmiştir: "Atıp tutar, ama elinden bir şey gelmez." Ancak peşin hükümlü olmak bu iki kategoriden farklı bir boyut sunmaktadır. Bu kategorideki sözlerle geleceğe dair yaşamsal döngülerde dikkatli olmak, sözün sorumluluğunu almak konularına vurgu yapılmaktadır. Söz gelimi; "Buğdayım var" deme ambara girmeyince, "oğlum var" deme yoksulluğa düşmeyince atasözü zamanın neler getireceğinin bilinmediği bu nedenle temkinli konuşmakta yarar olduğunu, büyük laflar etmemek gerektiğini anlatmaktadır.

"Etkileşim" temasında yer alan kategorilere ve bu kategoriler altında belirlenen atasözlerine yönelik bulgulara Tablo 6'da sunulmuştur.

Tablo 6. Etkileşim Temasında Yer Alan Kategoriler ve Atasözleri

Tema	Kategori	Atasözü
Etkileşim	Yansıtma	“Açtırma kutuyu, söyletme kötüyü; Bir senden büyüğün, bir de senden küçüğün sözünü dinle; Cahil ile konuşan cahil olur; Çirkine “güzelsin” demişler, bir kat daha kırtmış; Dil söyler saklanır, baş belasını çeker; Dile gelen ele gelir; Söyleyene bakma, söyletene bak; Dilim seni dilim dilim dileyim, başıma geleni senden bileyim; Dilsizin dilinden anası/sahibi anlar; Domuzu an, baltayı hazırla; Domuzu an, çomağı yanı başında; El elden kalmaz, dil dilden kalmaz; İsteddiğini söyleyen istemediğini یشitir; Hayır de, hayır göresin; Hayır söyle komşuna, hayır çıksın karşına; Hocam, güzel güzel okuyorsun, ama hasta ölüyor; Irak yerin haberini kervan getirir; İki adam “başında fesin yok” derse elini başına çal; İnsan ahmakla konuşa konuşa ahmak olur; İti an, ağacı yanına koy; İti an, taşı eline al; İtin adını an, eline ağaç al; İyi insan sözünün/lafının üstüne gelir; Kalbi doğru kişi lafı üstüne gelir; Kişinin başına gelen ağzından çıkandır; “Kör” diyen bari badem gözlü olsa; Uzak yerin salığını kervan getirir.”
	Karşılık verme	“Başkasının sözünden ziyade kendi gözüne inan; El sözü harman tozu; Kanma kötünün sözüne, bilse iyisini söyler; Kişi biraz da kulağının arkasına vermeli; Yalvarmakla domuz darıdan çıkmaz.”

Tablo 6’da görüldüğü gibi temasında iki farklı kategori bulunmaktadır. Bunlardan “Yansıtma” ile ilgili 27 atasözü mevcuttur, “Karşılık Verme” ile ilgili olarak ise 5 atasözü belirlenmiştir. Bu bağlamda toplam 32 atasözünün etkileşim temasına vurgu yaptığı tespit edilmiştir. Bu temadaki atasözlerinde iletişimin karşılıklı doğasına ve konuşmacı- dinleyici partnerliğine dikkat çekilmiştir. Etkileşimde bulunan insanlara konuşma içeriğinde ne sunuluyorsa karşılık olarak da onun görüleceği şu atasözünde anlatılmıştır: “Hayır söyle komşuna, hayır çıksın karşına.”

Araştırmanın “İletişimde Dinleyicinin Rolü” temasında yer alan kategoriler ve bu kategoriler altında belirlenen atasözlerine yönelik bulgular Tablo 7’de sunulmuştur.

Tablo 7. İletişimde Dinleyicinin Rolü Temasında Yer Alan Kategoriler ve Atasözleri

Tema	Kategori	Atasözü
İletişimde Dinleyicinin Rolü	Dinleyicinin kavrayış düzeyi	“Adam sözünü adama eder; Sözü söyle alana, kulağında kalana; Ahmak olana söz anlatmaktansa dağda domuz gütmek yeğdir; Anlayana bir söz yetişir, görmek isteyene bir göz; Anlayana kul ol, anlamayana ağa olma; Anlayana sivri sinek saz, anlamayana davul zurna az; Arife tarif gerekmez; Cahile söz (laf) anlatmak, deveye hendek atlatmaktan güçtür (zordur); Cahile söz anlatmak, köre renk tarifi gibidir; Cahile söz yetmez, çalıda gül bitmez; Eşeğe söz, kokmuşu tuz hayretmez; Gafile kelam, nafil kelam; Karaya sabun, deliye öğüt neylesin; Nadan ile konuşmaktansa arif ile taş taşımak yeğdir; Nadan ile ye iç, sohbet etme; Nadana sükuttan iyi cevap olmaz; Nadanla sohbetten ise akli irfanla taş taşımak yeğdir; İyi adama kötü laf söylenmez; Sağıra iki kere kamet olmaz; Sağırın kulağı duymaz, ahmağın her yanı.”
	Dinlemeyi bilmek	“Ağzından çıkan kulağı یشitmez; Haberi verenden alan uslu gerek; İki kulak bir dil için; Söylenmedik

söz yok, işitilmedik söz çoktur; Sağır ile söyleşmek güçtür; Söyleyen eker, dinleyen biçer; Söyleyenden dinleyen arif gerek; Söyleyenden olma, dinleyenden ol.”

Tablo 7’de görüldüğü gibi iletişimde dinleyicinin rolüne dikkat çeken iki kategori bulunmaktadır. Bunlardan “Dinleyicinin Kavrayış Düzeyi”ne 20 atasözünde değinilmişken “Dinlemeyi Bilmek” kategorisine ise 8 atasözünde değinilmiştir. Böylece “İletişimde Dinleyicinin Rolü” temasına toplam 28 atasözü dâhil edilmiştir. Bu tema, Türkçedeki atasözlerinde iletişimde dinleyicinin göz ardı edilmediğini ortaya koymaktadır. Sözel iletişimin tek taraflı olmadığı, mesajın kavranması için dinleyiciye de görev düştüğü “Anlayana bir söz yetişir, görmek isteyene bir göz”, “Haberi verenden alan uslu gerek” gibi atasözlerinde oldukça net biçimde anlatılmıştır.

Araştırmanın “Bağlama Uygun Konuşmak” temasında yer alan kategorilere ve bu kategoriler altında belirlenen atasözlerine yönelik bulgulara Tablo 8’de yer verilmiştir.

Tablo 8. Bağlama Uygun Konuşmak Temasında Yer Alan Kategoriler ve Atasözleri

Tema	Kategori	Atasözü
Bağlama Uygun Konuşmak	Yerinde ve zamanında konuşmak	“Ağzındaki dili hapseyle; Bana benden olur her ne olursa, başım rahat bulur dilim durursa; Boğaz dokuz boğumdur/sözünü yutkuna yutkuna söyle; Dil ebsem, baş esen; Dil kesik, baş selamet; Dil susmayınca baş esen olmaz; Dilini tutan başını kurtarır; Dilini tutanın başı dinç olur; Dillenme, bellenme, ellenme; Dolu küpün sesi çıkmaz; Evvel (taam) selam, sonra kelam; Göz ile kulak iki, ağız tek, çok görüp, çok dinleyip, az söylemek gerek; Her şeyin vakti var, horoz bile vaktinde öter; İki kişi lakırdı ederken üçüncüsü sen olma; Kemal ehli kemali sükût ile bulmuştur; Mecliste dilini sofrada elini kısa tut; Önce yiyelim, sonra diyelim; Sakalsızın sözü dinlenmez; Selamet-i insan, hıfz-ı lisan iledir; Söyleyeni söylemeyen yener; Söz biliyorsan söyle, inansınlar; bilmiyorsan söyleme seni bir adam sansınlar; Söz büyüğün su küçüğün; Söz gümüşse sükût altındır; Sükût ikrardan gelir (sayılır); Sükut selamettir; Vakitsiz öten horozun başını keserler; Vaktine göre söz söylemeli; Yolcuya sohbet haramdır.”

Tablo 8’de görüldüğü gibi “Bağlama Uygun Konuşmak” temasında yalnızca bir kategori bulunmaktadır. Çalışma kapsamında incelenen atasözlerinden 28’i “Yerinde ve Zamanında Konuşmak” kategorisine dâhil edilmiştir. Bu kategorideki atasözleri konuşmada zaman ve mekân bilincine dikkat çekerek ana ekseninde konuşmada ölçü ve uygunluğu vurgulamaktadır. Konuşurken zaman, mekân ve ölçü çerçevesinde dili ustaca uyarlamak gerektiği öğütlenmektedir. Dilin bağlama uygun kullanımı gibi çok pragmatik bir dilsel yeterlikten söz edilmektedir. Öyle ki bazen yerine göre davranmak susmayı gerektirmektedir: “Söz gümüşse sükût altındır”; “Sükût ikrardan gelir (sayılır)”; “Sükut selamettir”.

Araştırmanın “İletişime Açık Olmak” temasında yer alan kategoriler ve bu kategoriler altında belirlenen atasözlerine yönelik bulgular Tablo 9’da sunulmuştur.

Tablo 9. İletişime Açık Olmak Temasında Yer Alan Kategoriler ve Atasözleri

Tema	Kategori	Atasözü
İletişime Açık Olmak	Konuşmanın gerekliliği	“Açık ağız aç kalmaz; Ağzında dili olmayanın kediler başını oyar; Bin bilsen de bir bilene danış; Bir adamın sözü bir adama kolay; Değirmeni su söndürür, insanı dil; Derdini söylemeyen/saklayan derman bulamaz; Derdini

söyleyen devasını bulur; Elçiye zeval olmaz; Hayvan koklaşa koklaşa, insan söyleşe söyleşe; “He” demek de iş bitirir, “yok” demek de; İnsanın eti yenmez, derisi giyilmez; tatlı dilinden başka nesi var?; Konuşmak okumaktan iyidir; Laf dağarcığı sığmaz; Laf lafı açar, laf da kutuyu açar; Lakırdı bilmeyen meclisten kaçır; Lakırdı ile ağız aşınmaz; Sora sora Bağdat bulunur; Soran yanılmamış/ yorulmamış; Sormak parasız; Sormaktan sıkılmayan insan çok şey öğrenir, sormaktan utanan bildiğini de unuttur; Söz sözü açar, söz de tabakayı açar; Susan uşağa meme vermezler; Uşak/Çocuk ağlamadan anası vermez emmeye; Yağlı dilimin yoksa yağlı dilin de mi yok?”

Tablo 9’da görüldüğü gibi konuşmanın, iletişim kurmanın gerekliliğine değinen atasözleri bir kategori altında toplanmış olup “Konuşmanın Gerekliliği” kategorisinde toplam 24 atasözü bulunmaktadır. Tablo 9’a göre Türkçedeki bazı atasözlerinde yardım isteme (Derdini söyleyen devasını bulur), bilgi edinme (Sora sora Bağdat bulunur) gibi kimi işlevlerle konuşmanın olumlu yönleri ön plana çıkarılmış ve toplumsal hayatta yer edinebilmek için iletişimden kaçınmamak gerektiği ifade edilmiştir. Öyle ki doğru iletişim kimi zaman bireylerin rahatlamasını sağlayan psikolojik bir destek olarak görülmüştür: “Değirmeni su söndürür, insanı dil”. Atasözlerinde “iletişim” ifadesi doğrudan yer almamaktadır ancak dil, söz, ağız kelimeleri ile “konuşma becerisi” kastedilmiş, doğru ve etkili iletişimin bireylerin problem çözme becerilerine yardım edeceği anlatılmıştır.

“Konuşma Üslubu” temasında yer alan kategorilere ve bu kategoriler altında belirlenen atasözlerine yönelik bulgulara Tablo 10’da sunulmuştur.

Tablo 10. Konuşma Üslubu Temasında Yer Alan Kategoriler ve Atasözleri

Tema	Kategori	Atasözü
Konuşma Üslubu	Güzel konuşmak	“Fena söz çekilmez; Ham söz sahibinindir; Ham söz, kalp akça sahibinindir; Hayvan yularından, insan ikrarından/sözünden tutulur; “Helva” demesini de biliriz “halva” demesini de; Karga bülbül gibi ötmez; Kem söz kem akça sahibinindir; Kötü söyleme eşine, ağı katar aşına; Öküzü boynuzundan insanı sözünden/diliyle tutarlar; Vücudunu kirden, ağızını küfürden, kalbini kibirden koru.”
	Yapıcı konuşmak	“Ağızından hayır çıkmaz bari şer söyleme; Ağızını hayra aç; Kimsenin ayıbını söyleme, yerin kulağı var; “Sen bilirsin” deyince/değirmende kavga olmaz.”
	Konuşmada nezaket	“Hep kendin söyleyip meclise fütür verme; Her şey söylenmez; İki dinle bir söyle; Latife latif gerek.”
	Gerçekçi konuşmak	“Ayranım eksidir diyen olmaz; Dost acı söyler; Dost dostun ayıbını yüzüne söyler; Er gözünden yiğit sözünden belli olur; “Şaşı, çakır” demektense “Kör” de de kurtul.”

Tablo 10’da görüldüğü gibi “Konuşma Üslubu” temasında iyi bir konuşmanın nasıl olması gerektiğini anlatan dört farklı kategori bulunmaktadır. Bunlardan “Güzel Konuşmak” ile ilgili 10 atasözü mevcuttur, “Gerçekçi Konuşmak” ile ilgili 5, “Yapıcı Konuşmak” ve “Konuşmada Nezaket” ile kategorilerinin her biri ile ilgili olarak ise 4 atasözü belirlenmiştir. Bu bağlamda toplam 23 atasözü “Konuşma Üslubu” temasına dâhil edilmiştir. Bu temada konuşmanın estetik ve sosyal yönünü önceleyen atasözlerine yer verilmiştir. Konuşma tarzının doğrudan kişiyi yansıttığı bu nedenle olumlu söylemlerle, güzel ifadelerle konuşmayı yapılandırmak gerektiği belirtilmiştir. Bu kullanımı örnekleyen atasözleri şöyledir: “Hayvan yularından, insan ikrarından/sözünden tutulu”; Ağızını hayra aç”.

Araştırmanın “İletişim Engelleri” temasında yer alan kategorilere ve bu kategoriler altında belirlenen atasözlerine yönelik bulgulara Tablo 11’de yer verilmiştir.

Tablo 11. İletişim Engelleri Temasında Yer Alan Kategoriler ve Atasözleri

Tema	Kategori	Atasözü
İletişim Engelleri	Yanlış anlaşılma	“Ben “hadımım” derim, o “Oğuldan, uşaktan nen var” der; Ben derim “Bayram haftası” o der “Mangal tahtası”; Dediler, “Molla, aş gidiyor.” Dedi, “Bana ne?” Dediler, “Size gidiyor.” Dedi, “Sana ne?”; Katıra “Cilve yap” demişler, çifte atmış; Merkebe “cilve et” demişler, art ayağıyla kulağını kaşımış; Söz dediğin yaş deridir, nereye çekersen oraya gider.”
	Laf anlamamak	“Ahmağa yüz, abdala söz vermeye gelmez; İnsanın söz anlamazı, atın gem almazı; İte kalam, deliye selam olmaz; Önün anlamayan sonun tanlar; Sağır işitmez/duymaz uydurur/yakıştırır.”

Tablo 11’de görüldüğü gibi “İletişim Engelleri” temasında iki kategoride toplam 11 atasözüne yer verilmiştir. Bunlardan 6’sı “Yanlış Anlaşılma”ya vurgu yapmakta iken, 5’i “Laf Anlamamak” durumuna değinmektedir. Bu kategoriler pratik iletişim sorunlarını ifade etmektedir ve mesajın yanlış anlaşılmasını veya alıcıya ulaşmamasını anlatır. Söz gelimi “Ben derim “Bayram haftası” o der “Mangal tahtası” atasözünde bir iletişim engeli dile getirilmiştir. Burada “ben” ile konuşmacı/kaynak, “o” ile dinleyici/alıcı kastedilmiştir. Asıl mesaj olan “bayram haftası” ise yanlış anlaşılma söz başka bir deyişle alıcıya sağlıklı ulaşmayan iletidir.

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Bu çalışmada, Türkçedeki atasözlerinin sözlü iletişim unsurlarına değinme durumu geniş bir veri seti (12.675 atasözü) üzerinde sistematik bir içerik analiziyle incelenmiş ve Türk kültürel kodlarının sözlü iletişime bakış açısı tematik olarak haritalanmıştır. Toplam 398 atasözü, sözlü iletişimin farklı boyutlarını temsil eden 11 tema ve 28 kategori altında sınıflandırılmıştır. Çalışmada, atasözleri sözlü iletişimin temel öğeleri (kaynak, alıcı, mesaj, kanal, dinleyici rolü) ile eşleştirilerek, atasözlerinin dil öğretimine entegrasyonu için işlevsel bir çerçeve sunulmuştur.

Araştırma sonucunda, Türk atasözü birikiminde, sözlü iletişimde en büyük önemin “Tutarlılık”, “Ölçülülük” ve “Söylemin Gücü” temalarına verildiği tespit edilmiştir. Bu durum, atasözlerinde iyi bir konuşmacının güvenilir (tutarlı), etkili (güçlü) ve duruma uygun (ölçülü) olması gerektiği inancının yaygınlığını göstermektedir. Benzer şekilde Onan (2011), atasözlerini temel dil becerileriyle ilişkili olma bakımından inceleyerek en çok konuşma becerisiyle ilgili atasözü bulunduğunu tespit etmiştir. Bu atasözlerinin ise daha çok mümkün olduğu kadar az konuşmaya ve sözün insanlar üzerindeki etkisine vurgu yaptığını belirtmiştir. Killioğlu Alakuş ve Temizkan (2024), 189 atasözünü konuşma becerisi açısından inceleyerek bu atasözlerinin 105’inin konuşmacı, 21’inin dinleyici, 56’sının mesaj ve 7’sinin geri bildirim temasıyla ilgili olduğunu bulgulamış, en çok konuşmacı ve mesaj temasına yönelik atasözlerinin bulunduğunu belirtmişlerdir.

Araştırmanın sonuçlarından biri, en yüksek frekanslı temanın “Tutarlı Konuşmak” (%16) olmasıdır. Bu tema altında, özellikle “Yalan Söylememek” kategorisinin 52 atasözü ile büyük bir ağırlığa sahip olması, Türk iletişim etiğinin temelini dürüstlük ve güvenilirliğin oluşturduğunu göstermektedir. Ancak ulaşılan bu sonuçtan farklı olarak Yiğit (2021) “söz” kavramı içeren atasözlerini “tatlı söz, doğru söz üstüne söylenmiş atasözleri”, “acı söz, yalan söz, kötü söz üstüne söylenmiş atasözleri”, “sözle ilgili nasihatleri içeren atasözleri” ve “sözün kişilere göre tanımlanmasını sağlayan

atasözleri" başlıkları doğrultusunda incelemiş ve en çok ön plana çıkan nasihatın "önce düşünüp sonra konuşmak" olduğu sonucuna ulaşmıştır.

İkinci sırada yer alan "Söylemin Gücü" (%15) teması, dilin yalnızca bir anlaşma aracı değil, aynı zamanda güçlü bir etki ve dönüştürücü mekanizma olduğuna işaret eder. "Tatlı Dil" kategorisindeki atasözleri, olumlu söylemin ilişkileri onarıcı ve yapıcı gücünü temsil ederken, iletişimin araçsal değil, ilişkisel boyutunu öne çıkarmaktadır. Gönen (2015), çalışmasında Türk atasözlerinde kelime itibarıyla iletişime yer verilmemekle birlikte çağrışımlarına değinildiği, sözlü iletişim unsurları anlamında en çok kaynağın ve alıcının taşınması gereken "büyük sözü dinleme", "doğru söz söyleme", "tatlı dil kullanma" ve "etkin dinleme" özelliklerine vurgu yapıldığı sonucuna ulaşmıştır. Çalışmasında kök değerleri ele alan Kemiksiz (2021) Türk atasözlerinde sorumluluk, öz denetim, dürüstlük gibi temel bazı ilkelere yer verildiğine değinmiştir.

"Ölçülü Konuşmak" (%12) teması, Türk kültüründe "söz ekonomisi"ne verilen önemi yansıtır. "Az söyle, öz söyle", "Çok söyleyen çok yanılır" gibi öğütler, iletişimde nicelikten ziyade niteliğin, hatta yer yer sükûnetin altını çizer. Bu sonuca benzer biçimde Bekiroğlu (2014) da araştırmasında atasözlerinin bazılarında söz söylemenin önemi ve sorumluluğu üzerinden sözlü iletişimin öneminin ortaya konduğunu; bazılarında ise susma, dinleme ve az konuşma gibi iletişim edimleri üzerinden sözsüz iletişimi olumlayan bir söylemin yer aldığı sonucuna ulaşmıştır.

"İletişim Etiği" (%11) teması altında "sır tutmak", "dedikodu yapmamak" gibi kategorilerin öne çıkması, bireysellikten ziyade kolektif bir bilinci işaret eder. Bu, bireyin kendi sınırlarını koruması gerektiği yönünde pratik bir sosyal zekâ öğretisidir. Bu durum, özellikle dijital çağda, sosyal medya aracılığıyla her sözün potansiyel olarak "bin dile yayılması" ihtimaliyle yeniden güncellik kazanmıştır. Bu bağlamda atasözlerinde dile getirilen iletişim anlayışının, çağdaş iletişim kuramlarıyla da paralellik sergilediğinden söz edilebilir.

"Söz-Eylem İlişkisi" (%9), Türk kültüründe "söz" ve "iş" arasında kurulan hiyerarşiyi gözler önüne serer. "Lafla peynir gemisi yürümez" gibi atasözleri, eyleme dökülmeyen sözün değersizliğini vurgulayarak, kültürümüzdeki pragmatik yönelimin altını çizer. Dinleyiciyi merkeze alan "İletişimde Dinleyicinin Rolü" (%7) ve "Etkileşim" (%8) temaları, iletişimin tek taraflı bir eylem olmadığını, karşılıklı bir süreç olduğunu göstermesi açısından önemlidir. Son olarak, "Bağlama Uygun Konuşmak" (%7), "İletişime Açık Olmak" (%6) ve "Konuşma Üslubu" (%6) temaları, iletişim yeterliliğinin sadece ne söylendiği değil; nerede, ne zaman ve nasıl söylendiği ile de ilgili olduğunu göstermektedir.

En az sayıda atasözünün (%3) "İletişim Engelleri" teması altında bulunması, kültürün daha çok ideal iletişim normlarını (ne yapılması gerektiğini) öğütlemeye odaklandığını, iletişim sorunlarını (ne olmaması gerektiğini) ise daha az sayıdaki kalıp sözle ifade ettiğini ortaya koymaktadır.

Çalışmada elde edilen bulgular en genel manasıyla Türkçedeki atasözlerinde sözel etkileşimin bir beceriler bütünü ve ahlaki bir sorumluluk alanı olarak görüldüğünü ortaya koymaktadır. Araştırma kapsamında tespit edilen kategoriler atasözlerinin sözel iletişim bağlamında daha çok konuşmacıya yönelik kodlar taşıdığı, iyi bir konuşmacının, etkili bir söylemin nasıl olması gerektiğine odaklanıldığını göstermektedir. Akgöl (2019), tarafından yapılan çalışmada da atasözlerinin konuşma ve dinleme dil becerilerini yüksek seviyede; okuma ve yazma becerilerini ise düşük seviyede içerdikleri tespit edilmiştir.

Yapılan analizler neticesinde belirlenen 11 tema ve 28 kategori, atasözlerinin yalnızca günlük konuşma pratiğinde değil aynı zamanda dil eğitimi, karakter gelişimi ve

kültürel farkındalık gibi alanlarda da kullanılabileceğini göstermektedir. Nitekim, Baş'ın (2002) yapmış olduğu çalışmada anlama ve anlatma becerilerinin geliştirilmesine ilişkin ifadeler bulundurmasıyla atasözleri temel dil becerilerinin öğretiminde işlevsel bulunmuştur.

Gelecek çalışmaların, atasözlerini modern iletişim teknolojileri (örneğin sosyal medya dili), kültürlerarası karşılaştırmalar ve eleştirel söylem analizi perspektifleriyle incelemesi hem iletişim bilimlerine hem de kültürel dil araştırmalarına daha güçlü katkılar sağlayacaktır. Sosyal medya ve dijital iletişim ortamlarında atasözlerinin nasıl dönüştüğü, hangi formlarda yeniden üretildiği (kısa video, alıntı paylaşımları vb.) üzerine medya etnografisi temelli çalışmalar yapılabilir.

Türkçe öğretim programlarında atasözleri yalnızca dilbilgisi ya da edebiyat unsuru olarak değil, sözlü iletişim becerilerini geliştiren bir araç olarak entegre edilmelidir. Özellikle "iletişim etiği", "aktif dinleme" ve "ölçülü konuşma" gibi konuların öğretiminde atasözleri örnek metinler olarak kullanılabilir.

Gelecek araştırmalarda, Türkçe ile diğer dillerdeki atasözleri (örneğin Arapça, Farsça, İngilizce) arasında sözlü iletişim anlayışları açısından karşılaştırmalı analizler yapılabilir. Böylece kültürel özgünlükler ve evrensel iletişim ilkeleri ortaya konulabilir.

Kaynakça

- Akgöl, S. (2019). *Türk atasözlerinde dil eğitimi üzerine bir araştırma*. [Yüksek Lisans Tezi]. Hatay: Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi.
- Akpınar, M. (2010). *Deyim ve atasözlerinin yabancılara Türkçe öğretiminde kullanımı üzerine bir araştırma*. [Yüksek lisans tezi]. Ankara: Gazi Üniversitesi.
- Aksoy, Ö. A. (1995). *Atasözleri sözlüğü*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Aydın, S. (2013). Kültürel bir miras olarak atasözlerinin kullanımı üzerine Türkçe öğretmenlerinin görüşleri. *Folklor/Edebiyat*, 19(75), 173-192
- Aziz, A. (2010). *İletişime giriş* (3. Basım). İstanbul: Hiperlink Yayınları.
- Baltacı, A. (2019). Nitel araştırma süreci: Nitel bir araştırma nasıl yapılır?. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(2), 368-388.
- Baltaş, Z. ve Baltas, A. (2001). *Bedenin dili iletişim becerilerinizi anahtarı, sessiz diliniz*. (29. Basım). İstanbul: Remzi Kitabevi
- Baş, B. (2002). Türkçe temel dil becerilerinin öğretiminde atasözlerinin kullanımı. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12(12), 60-68.
- Beğenmez, N.M. (2013). *Atasözlerinde günlük hayat*. [Yüksek Lisans Tezi]. Afyonkarahisar: Afyon Kocatepe Üniversitesi.
- Bekiroğlu, O. (2014). Türkçe atasözlerinde iletişim olgusunun izleri ve sosyo-kültürel çıkarımlar. *Milli Folklor*, 26(103), 80-97.
- Bulut, S. (2011). *Atasözlerinin değerler eğitimindeki yeri*. [Yüksek Lisans Tezi]. Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2016). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık
- Can, N. (2011). *Öğrenilen her atasözü bir kazançtır: İngilizce öğretmen adaylarının Türkiye'deki Anadolu öğretmen liselerinde İngilizce atasözlerini öğrenme tecrübeleri*. [Yüksek Lisans Tezi]. Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi.

- Chandler, D. ve R. Munday. (2018). *Medya ve iletişim sözlüğü*. B. Taşdemir (Çev.). İstanbul: İletişim Yayıncılık.
- Creswell, J. W. (2007). *Qualitative inquiry & research design: Choosing among five approaches* (2. Baskı). SAGE Publications.
- Çetin, G. (2023). *Atasözü ve deyimler bağlamında Türkçe öğretim kaynaklarının incelenmesi*. [Yüksek Lisans Tezi]. Manisa: Manisa Celal Bayar Üniversitesi.
- Çobanlı Erdönmez, I. (2019). İletişimin döngüsel süreci bağlamında sözlü iletişim. *International Journal of Art, Culture and Communication*. 2(1), 81- 98.
- Duman, M. (2012). "Türk Atasözlerinde "Ölüm". Prof. Dr. Fikret Türkmen Armağanı. (Ed. Alimcan İnayet- Zeki Kaymaz). İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi
- Dursun, A. (2015). Türkiye Türkçesi atasözlerinde sözlü hukuk. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(38), 151-160
- Elçin, Ş. (1981). *Halk edebiyatına giriş*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Erdoğan, İ. (2011). *İletişimi anlamak*. Ankara: Pozitif Matbaacılık.
- Gereken, H. (2018). 5. sınıf Türkçe ders kitabındaki atasözlerinin değerler eğitimi açısından incelenmesi. [Yüksek Lisans Tezi]. Antalya: Akdeniz Üniversitesi.
- Girmen, P. (2013). Türkçe eğitiminde atasözleri ve değer eğitimi. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 11(25), 117-142.
- Gönen, Y. Ö. (2015). *Türk atasözlerinde sözlü iletişim unsurlarının sunumu* [Doktora Tezi]. İzmir: Ege Üniversitesi.
- Güneren, D. Ö. (2023). *Fransızca kalıp ifadelerin Türkiye’de Fransızca dil sınıflarında öğretimi*. [Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul: Marmara Üniversitesi.
- Güzel, A. ve Torun, A. (2003). *Türk halk edebiyatı el kitabı*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- İmre, G. (2024). 8. sınıf öğrencilerinin yazılı anlatımlarında atasözü ve deyimleri kullanma becerileri üzerine bir inceleme. [Yüksek Lisans Tezi]. Afyonkarahisar: Afyonkocatepe Üniversitesi.
- Kalaça, H. (2013). *Türk atasözleriyle değerler eğitimi*. [Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul: Marmara Üniversitesi.
- Karakurt, A. (2023). *Ortaokul Türkçe ders kitaplarında geçen atasözü ile deyimlerin tespit ve sınıflandırılması*. [Yüksek lisans tezi]. Düzce: Düzce Üniversitesi.
- Karasar, N. (2009). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Kaya, D. (2020). *Türk dünyası ansiklopedik Türk halk edebiyatı kavramları ve terimleri sözlüğü*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Kemiksiz, Ö. (2019). Türkçedeki deyimlerde konuşma becerisi. *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(14), 435- 461.
- Kemiksiz, Ö. (2021). Kök değerler bakımından Türk atasözleri. *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(2), 495-518.
- Killioğlu Alakuş, İ. ve Temizkan, M. (2024). Konuşma becerisiyle ilgili atasözleri üzerine bir içerik analizi. *Dil Eğitimi ve Araştırmaları Dergisi*, 10(2), 341-373.
- Köknel, Ö. (2013). *İnsanı anlamak*. İstanbul: Postiga Yayınevi.
- Kurudayıoğlu, M. ve Temur, N. (2021). 21. yüzyıl becerileri çerçevesinde Türk atasözlerine bir bakış. *Bilig*, 99, 1-25.

- Noble, H. & Smith, J. (2015). Issues of validity and reliability in qualitative research. *Evidence-Based Nursing*, 18, 34-35.
- Saran, M. (2013). *Küreselleşme ve Kültürlerarası İletişim. Küreselleşme ve Kültürlerarası İletişim içinde* (Ed: Nezih Orhon ve Ayhan Yılmaz). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını.
- Tekin, E. (2019). *Yabancı dil olarak Türkçe öğretimi kitaplarında atasözü ve deyimlerin öğretim stratejileri üzerine bir durum tespiti*. [Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi.
- Oğuz, M. Ö. (Ed.). (2010). *Türk halk edebiyatı el kitabı* (7. Baskı). Ankara: Grafiker Yayınları.
- Onan, B. (2011). Türk atasözlerinde dil farkındalığı ve işlevsel dil kullanımı. *Millî Folklor Dergisi*, 91, 91-100.
- Onan, B. ve Özçakmak, H. (2014) Türkçe deyimlerde dil farkındalığı ve işlevsel dil kullanımı. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 2(1), 1-22.
- Özçelik, B. (2024). *Plickers uygulamasıyla 7. Sınıf Türkçe dersinde atasözü ve deyim öğretimi*. [Yüksek Lisans Tezi]. Hatay: Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi.
- Özkan, İ. (2011). Türk atasözlerinde yinelemeler. *Journal of Turkish Studies*. 6(1), 1649-1656.
- Öztürk, A. G. (2015). *Divanu Lugati't-Türk'te yer alan atasözlerinin yabancılara Türkçe öğretiminde kültür aktarımına katkısı üzerine bir değerlendirme*. [Yüksek Lisans Tezi]. Ankara: Başkent Üniversitesi.
- Sarioğlu, F. (2022). *İlkokul öğrencilerine atasözü ve deyimlerin öğretiminde dijital hikâye kullanımının etkisi* [Yüksek lisans tezi]. Erzincan: Erzincan Binali Yıldırım Üniv.
- Tergip, A. (2014). Türk atasözleri ve deyimlerinde kötüleme ifadeleri. *Folklor/Edebiyat*, 20(80), 275-294.
- Tuğluk, M. E. (2018). Atasözlerinde cümle türleri. *Mecmua*, 5, 26-47.
- Tutar, H. ve Yılmaz K. (2013). *İletişim*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Türk Dil Kurumu. (2011). *Türkçe sözlük* (11. Basım). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Williams, J. W. & Steven A. E. (1991). *Örgütlerde iletişim*. Y. Büyükerşen, Ş. Özalp, H. Seçim, A. A. Bir (Çev.). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Yıldırım, A., ve Şimşek, H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldırım, Y. (2023). *Liselerde İngilizce deyim ve atasözü öğretiminin incelenmesi* [Yüksek Lisans Tezi]. Hakkâri: Hakkâri Üniversitesi.
- Yiğit, N. H. (2021). Türk dünyası atasözlerinde sözün niteliği ile ilgili atasözleri. *Çeşm-i Cihan: Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları E-Dergisi*, 8(2), 90-114.
- Yurtbaşı, M. (1996). *Sınıflandırılmış Türk atasözleri*. Ankara: Özdemir Yayıncılık.